

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF CURRENT PROVISION OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE

У статті визначено суть поняття «соціальні послуги» та наведено перелік основних суб'єктів, що надають соціальні послуги. Проаналізовано сучасний стан надання соціальних послуг, а саме зміни в законодавстві та основні позитивні статистичні зрушення в діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги. Зроблено акцент на джерелах фінансового забезпечення надання соціальних послуг в Україні.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальні послуги, фінансове забезпечення, соціальні заклади, недержавні організації, якість життя.

В статті определена сущность понятия «социальные услуги» и приведен перечень основных субъектов, предоставляющих социальные услуги. Проанализировано современное состояние предоставления социальных услуг, а именно изменения в

законодательстве и основные положительные статистические сдвиги в деятельности субъектов, предоставляющих социальные услуги. Сделан акцент на источниках финансового обеспечения предоставления социальных услуг в Украине.

Ключевые слова: социальная сфера, социальные услуги, финансовое обеспечение, социальные учреждения, негосударственные организации, качество жизни.

In the article the peculiarities of the concept of "social services" and the lists of main actors providing social services are defined. The current state of social services, such as: changes in legislation to statistics and major positive changes in the activity of providing social services are analyzed. The attention is focused on the sources of financial provision of social services in Ukraine.

Key words: social sector, social services, financial support, social institutions, NGOs, quality of life.

УДК 364.041(477)

Моторнюк У.І.

к.е.н., доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності
Національний університет «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у суспільстві спостерігається значне загострення соціальних проблем, що викликане економічною кризою, жорсткими бюджетно-фінансовими обмеженнями, зростанням тарифів, незадоволенням громади рівнем надання соціальних послуг та їх якістю, внаслідок чого постає гостра необхідність у реформуванні соціальної сфери з метою забезпечення належного рівня життя населення з урахуванням досвіду європейських країн. До основних елементів соціальної сфери можна віднести: соціальні групи людей та їх інтереси, цінності, соціальну безпеку; соціальну інфраструктуру, діяльність якої спрямована на надання соціальних послуг; безпосередньо соціальні послуги і соціальні відносини.

Слід наголосити, що саме елемент надання соціальних послуг на сьогоднішній день найбільш потребує кардинальних реформ та змін. В умовах фінансово-економічної кризи, інших деструктивних процесів в українському суспільстві парадоксальною та цілком неприпустимою видається ситуація, в якій мають місце несправедливий розподіл, украй низька адресність і висока розпорошеність державних соціальних трансфертів, рівні задоволення потреб і доступу отримувачів до соціальних послуг. Сьогодні в Україні принципово важливим питанням є створення ефективної системи надання соціальних послуг та забезпечення ними всіх, хто їх потребує.

Аналіз останніх дослідження і публікацій.

Кращому розумінню питань управління системою соціальних послуг сприяли роботи вітчизняних дослідників і науковців, таких як: Бухтіяров О.С. [1], Дидик С.М. [2], Дубич К.В. [3], Матвійчук А.С. [4], Ворнцова А.С. [5]. Незважаючи на значні напра-

цювання в даній сфері, деяким питанням присвячувалось недостатньо уваги, наприклад фінансовому забезпеченню системи соціальних послуг.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану надання соціальних послуг в Україні та розробка пропозицій щодо можливих шляхів покращання фінансового забезпечення сфери соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основним законодавчим актом України, що регулює сферу надання соціальних послуг, є Закон України «Про соціальні послуги», який дає таке визначення: соціальні послуги – комплекс заходів із надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем. Складні життєві обставини – обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [6].

Невід'ємними компонентами системи надання соціальних послуг є суб'єкти, об'єкти та зв'язки між ними. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [6], суб'єктами, що надають соціальні послуги, можуть бути державні, комунальні, недержавні заклади й організації, фізичні особи (рис.1). Тобто суб'єктами, що надають соціальні послуги, є підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи – підприємці, які відпо-

відають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги.

До державного сектора належать суб'єкти, що надають соціальні послуги і знаходяться в державній власності, управління якими здійснюється центральними органами виконавчої влади. Комунальний сектор – установи та заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги і знаходяться у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування. Недержавний сектор – громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг.

До державних і комунальних соціальних установ і закладів можна віднести:

- територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян;
- центри соціальних служб для молоді, центри зайнятості;
- центри професійної, медичної та соціальної реабілітації інвалідів;
- притулки для неповнолітніх;
- центри соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх;
- будинки нічного перебування бездомних громадян;
- центри обліку бездомних громадян;
- соціальні готелі;
- центри соціальної адаптації;
- інші заклади.

Аналізуючи сучасний стан надання соціальних послуг в Україні, слід відзначити, що нещодавно з метою реформування системи соціальних послуг розроблено нову редакцію Закону України «Про соціальні послуги», яка, зокрема, передбачає [7]:

- децентралізацію надання соціальних послуг, що забезпечить активізацію розвитку соціальних послуг на рівні територіальної громади.

- запровадження єдиних підходів до організації роботи системи надання соціальних послуг, що надаються вразливим верствам населення, визначення мінімального базового пакета соціальних послуг, що повинен забезпечуватися на рівні територіальної громади;

- забезпечення адресності надання соціальних послуг і задоволення потреб кожного громадянина;

- створення конкурентного середовища на ринку соціальних послуг, широке залучення до їх надання недержавних організацій.

Упродовж 2013–2015 рр. було затверджено 12 нових державних стандартів соціальних послуг: Державний стандарт підтриманого проживання бездомних осіб, Державний стандарт соціальної адаптації, Державний стандарт соціальної послуги консультування, Державний стандарт соціальної послуги профілактики, Державний стандарт соціальної послуги представництва інтересів [8].

На сьогодні мережа закладів та установ, що надають соціальні послуги, налічує близько 2 тис. суб'єктів, якими обслуговується майже 2 млн. осіб, зокрема:

- 657 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- 289 будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів;
- 107 закладів для бездомних осіб, центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк.

Діючими установами та закладами запроваджуються нові послуги. Терцентрами запроваджено:

- соціально-педагогічну послугу «Університети третього віку», яку отримали майже 37 тис. осіб;
- послугу «паліативна допомога» за місцем проживання вдома – 111 осіб (м. Київ, Вінницька, Черкаська, Харківська області);
- послугу «догляд удома» для осіб із психічними розладами – 905 осіб (м. Київ, Черкаська, Харківська, Херсонська області);



Рис. 1. Сфери надання соціальних послуг

- послугу «підтримане проживання» для громадян похилого віку та інвалідів на базі спеціалізованих житлових будинків, зокрема у м. Київ.

У територіальних центрах продовжується створення мультидисциплінарних команд для надання соціальних послуг у віддалених населених пунктах. Так, на початок 2016 р. 664 такі команди надали послуги 70 тис. особам.

На початку 2016 р. в Україні функціонувало 692 центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та 91 заклад соціального обслуговування, які надавали соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді.

Послугами центрів було охоплено 565 896 сімей найуразливіших категорій населення, в яких виховується 675 825 дітей. Із них за результатами вивчення потреб дитини та її сім'ї у 149 674 сім'ях (у них 226 219 дітей) виявлено складні життєві обставини.

На підставі досягнення позитивного результату вийшли з кризи 70 982 сім'ї (86% від загальної кількості сімей, щодо яких завершено роботу). Із метою забезпечення права дітей на виховання у сім'ях упродовж поточного року соціальні послуги отримали 2 067 сімей, в яких 3 325 дітей перебували в інтернатних закладах за заявою батьків [8].

Зупинимось більш детально на питанні фінансового забезпечення сфери надання соціальних послуг, оскільки це є важливим напрямом державної соціальної політики. Від раціонального розподілення коштів залежить рівень соціальної напруги в суспільстві та соціальна стабільність загалом.

Відповідно до законодавства України, фінансування соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань), коштів одержувачів соціальних послуг та інших джерел, передбачених законодавством. Причому в державному та місцевих бюджетах повинні бути завчасно передбачені кошти для фінансування певних соціальних послуг. У разі залучення бюджетних коштів до фінансування соціальних послуг, які надаються в установленому порядку недержавними суб'єктами чи фізичними особами, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування на конкурсній основі укладають із суб'єктами, що надають соціальні послуги, договір щодо умов фінансування та вимог до обсягу, порядку й якості надання соціальних послуг [5, с. 189].

Проблеми, які існують у сфері надання соціальних послуг, можна розділити на три групи:

- недосконалість законодавчої бази, якою регламентується низка питань галузі;

- недостатня якість та ефективність послуг, соціальна несправедливість, низький рівень адресності послуг, високі адміністративні витрати, недостатня прозорість, практична відсутність системи стандартів, невідповідність мережі бюджет-

них установ у сфері надання соціальних послуг її повноваженням, багаторівнева ієрархія мережі бюджетних установ;

- недофінансування установ у сфері надання соціальних послуг, низька ефективність механізму кошторисного фінансування, не пов'язаного з результатами діяльності бюджетних установ у сфері надання соціальних послуг, відсутність правової регламентації діяльності адміністрації бюджетної установи щодо розпорядження доходами від підприємницької діяльності, що призводить до неефективного використання цих коштів.

Проаналізувавши ситуацію, можна запропонувати такі рекомендації:

- у сфері нормативно-правової бази варто розробити довгострокову національну та регіональну стратегії розвитку соціальної сфери загалом і, зокрема, стратегію надання соціальних послуг уразливим верствам населення. Доцільно буде зупинити чинність окремих законодавчих актів або положень цих актів у сфері соціальних послуг, видатки на виконання яких у бюджеті не передбачені або передбачені не в повному обсязі. Це дасть змогу суттєво оздоровити бюджетну систему і водночас запобігти зростанню заборгованості за соціальними зобов'язаннями держави, які не можуть бути виконані;

- розподіл бюджетних видатків під час формування бюджету необхідно поділяти на видатки, що є чинними згідно з раніше прийнятими законодавчими актами, і видатки, які передбачається прийняти, що допоможе підтримувати жорсткіші бюджетні обмеження, оскільки виділення асигнувань на прийняття нових зобов'язань стане можливим після виділення коштів на виконання чинних зобов'язань;

- запровадження мораторію щодо законодавчого встановлення нових видів соціальних пільг та розширення категорій отримувачів, проведення строгого законодавчого розмежування та чітке визначення понять «соціальна послуга», «соціальна пільга», «соціальні гарантії», «соціальні норми», «соціальні нормативи». Чіткість термінології дасть змогу детальніше окреслити специфіку соціальних послуг і водночас визначити сфери досягнення більшої ефективності, покращання фінансового забезпечення соціальних послуг.

На нашу думку, необхідним також є здійснення поступового переходу від кошторисного фінансування постачальників соціальних послуг до іншої форми прямого фінансування – замовлення соціальних послуг, яке здійснюється за принципом купівлі послуг, де розпорядник бюджетних коштів стає повноцінним замовником послуг на користь третіх осіб – споживачів послуг. Потрібне встановлення обґрунтованих норм і нормативів споживання соціальних послуг, у межах яких надаються пільги з їх оплати громадянам, що мають

на них право; впровадження фінансових нормативів надання соціальних послуг, їх раціональної диференціації з урахуванням особливостей установ у гірській місцевості, у сільських районах, об'єктивної різниці у вимогах щодо якості послуг стандартної чи вищої якості.

Висновки з проведеного дослідження. У сьогоденнішніх умовах економічної та соціальної кризи в Україні потреба в якісному фінансовому забезпеченні сфери надання соціальних послуг є дуже високою. Соціальні послуги передбачають певні заходи, які спрямовані на соціальне забезпечення осіб у складних життєвих обставинах, що становлять ризики для життя. В Україні сфера соціальних послуг недостатньо розвинена та потребує вдосконалення законодавства, децентралізації функцій суб'єктів, що надають соціальні послуги, та тісної взаємодії державного та недержавного секторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бухтіяров О.С. Європейські тенденції фінансування систем соціального забезпечення / О.С. Бухтіяров // Наука і правоохорона. – 2014. – № 1(23). – С. 107–110.
2. Дидик С.М. Зарубіжний досвід фінансування соціального захисту населення / С. М. Дидик // Економічні науки. – 2010. – № 4. – С. 127–129.
3. Дубич К.В. Партнерство державного та недержавного суспільних секторів як ефективний механізм управління у сфері надання соціальних послуг у країнах Євросоюзу / К.В. Дубич // Державне управління: теорія і практика. – 2013. – № 2. – С. 30–42.
4. Матвійчук А.С. Основні способи взаємодії громадських організацій із державою / А.С. Матвійчук // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2011. – № 15. – С. 214–223.
5. Воронцова А.С. Порівняльна характеристика фінансового забезпечення сфери надання соціальних послуг / А.С. Воронцова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2015. – Вип. 4(63). – С. 188–192.
6. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
7. Проект Закону України «Про соціальні послуги» (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=178679.
8. Соціальний звіт – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160211.